

SIMBOLUL PĂIANJENULUI ÎN POEZIA LUI LUCIAN BLAGA

LUMINI A MARTON

coala doctoral a Facult ii de Litere, Universitatea din Bucure ti

1. Preliminarii teoretice

În poezia modern , *simbolul* reprezint , împreun cu metafora, una dintre cele dou „coloane” fundamentale care sus in construc ia liric , având rolul de a conferi profunzime viziunii exprimate de autor asupra unei lumi *posibile* sau *fic ionale*. Aceast viziune – construit pe coordonate mai mult sau mai pu în diferite de cele ale lumii reale – se îmbog e te prin semnifica iile *latente* i *multiple* ale termenilor simbolici încorpora i în text.

Decodificarea sensurilor ascunse ale simbolurilor de c tre receptorul poemului implic , desigur, o anumit *subiectivitate*, dar creeaz , în acela i timp, o *deschidere a interpret rii*. Îng duind simbolului s dezvolte poten ialul expresiv al textului, amintita deschidere izvor te din împletirea sensului *literal* i a celui *simbolic*. Trebuie s se în seama, îns , c „deschiderea” nu înseamn libertatea de a interpreta un text sau un simbol într-o manier arbitrar .

Studiul care urmeaz îi propune s disting procedeele prin care un termen din limbajul obi nuit – **p ianjenul** – prime te un caracter *simbolic* în opera unui autor interbelic important. Fiind un simbol rar, prezent numai în câteva texte din lirica lui Lucian Blaga, p ianjenul nu pare a fi investit cu valoare simbolic în crea ia niciunui alt poet interbelic reprezentativ. Din acest motiv, analiza de fa nu poate fi extins i asupra operei altor autori din aceea i perioad .

Pentru a facilita discu ia, credem c , înainte de a expune observa iile în leg tur cu modul de manifestare al termenului men ionat, este util s recapitul m câteva concep ii teoretice despre simbol în general.

1.1. Defini ii ale simbolului

Din perspectiv retoric , **simbolul** a fost încadrat în clasa *figurilor semantice* i definit ca trop: „nume al unui obiect, ales în mod conven ional pentru a desemna o întreg clas de obiecte, o no iune abstract sau o însu ire predominant cu care poate fi pus în leg tur ” (Manca 2005: 358). DSL precizeaz , de asemenea, c „**simbolul** ca figur are dou caracteristici esen iale, în compara ie cu al i tropi: este un nume extras întotdeauna din sfera semantic a numelor de *obiecte concrete* i se bazeaz pe o substituie întotdeauna *motivată* de tr s turile semantice comune ale simbolizatului i simbolului” (DSL: 477).

Pentru Sorin Alexandrescu, „simbolul este, de obicei, un obiect (concret) «prin» care putem «vedea» un concept (abstract)” (Alexandrescu 1966: 322).

Ion Coteanu are în vedere o defini ie semiotic , întrucât „**simbolul** apare ca semnul care trimite la obiect prin intermediul altui semn” (Coteanu 1973: 22).

De o manier asem n toare, Emilia Parpal consider c „simbolul este semnul care rezult dintr-o opera ie de suprimare-adjonc ie efectuat asupra celor dou semne” (Parpal 1998: 184). Autoarea detaliaz explica ia astfel: ”Noul semn, care prin semnificantul s u trimite la alt semn, este un cumul i o dinamic a celor doi termeni: ei se reg sesc în simbol aceia i i altcumva, cu ceva ad ugat nu din exterior, ci generat de interferen a lor” (Parpal 1998: 184).

Din perspectiva ultimei defini ii, simbolul este încadrat în clasa *figurilor de gândire* – a *metalogismelor*, autoarea argumentând astfel: „simbolul nu trebuie confundat cu tropii, de i se manifest i el la nivelul limbajului, prin semne lingvistice. Întrucât modific valoarea logic a contextului, el apar ine metalogismelor” (Parpal 1998: 184).

Dup ce am recapitulat câteva defini ii ale simbolului, credem c este util s amintim, de asemenea, modul în care decurge procesul de simbolizare i câteva tr s turi ale acestei figuri.

1.2. Caracteristici ale simbolului

Dup cum s-a putut observa din defini ia lui S. Alexandrescu, simbolul are calitatea de a permite receptorului s poat „vedea”, în mod mental, un *semnificat abstract*, prin intermediul unui *semnificant concret*, **obiectul – simbol**, aspect ce îi confer acestuia din urm „*transparen*”. Spre deosebire de rela ia metaforic , în care sensul propriu se pierde odat cu apari ia sensului figurat, în rela ia simbolic se p streaz , simultan, atât sensul *literal*, cât i cel *symbolic*, conducând la *polivalen a* figurii, prin urmare, la posibilitatea unor *interpret ri multiple*.

Pendularea între sensuri conduce la *ambiguitatea* simbolului, dar i la *dependen a acestuia de context*, întrucât „simbolul este simbol numai în contextul care-l sus ine i-l reliefeaz ” (Parpal 1998 :185).

2.Modalit i de realizare a procesului de simbolizare

Modul de func ionare al simbolului se explic , par ial, prin caracterul s u „transparent” i „polivalent”, dar ne punem, desigur, întrebarea **cum** ajunge o imagine interpretabil strict *literal* – cum este aceea a **p ianjenului** – s primeasc semnifica ii simbolice într-un text? Ne întreb m, de asemenea, *care* sunt **mecanismele** de natur lingvistic sau stilistic prin care se produce *simbolizarea* termenului sau **ce elemente** din text îndrept esc *interpretarea simbolic* ?¹

Întrucât orice simbol î i p streaz i sensul *denotativ*, acesta poate „ecrana” în elesul simbolic. Din acest motiv, intervin în text diverse **mecanisme** de *semnalare* a *valorii simbolice*, având natur lexical , morfologic , sintactic , prozodic sau stilistic . **Eviden ierea unui simbol** se realizeaz întotdeauna cu concursul mai multor mecanisme, active la niveluri diferite. Ele ac ioneaz simultan în text, de aceea sunt dificil de separat în cadrul explic rii rolului lor în procesul simboliz rii. Cu scopul de a face mai clar demonstra ia, putem considera c exist dou etape ale procesului de simbolizare, prima fiind **reliefarea simbolului**, iar a doua, **interac iunea simbolului cu contextul**.

¹ Pentru a explica modalit ile de realizare a simboliz rii am valorificat câteva criterii stabilite de Sorin Alexandrescu în articolul „*Simbol i simbolizare. Observa ii asupra unor procedee poetice argheziene*” din vol. *Studii de poetic i stilistic* , Editura pentru Literatur , Bucure ti, 1966, p. 318-369.

2.1. Mecanisme de reliefare a simbolului p ianjenului în poezia lui L. Blaga

Dintre *mecanismele* prin care se produce *simbolizarea*, cel mai important este *interacțiunea semantică* între termenul-simbol și context. Astfel, în poezia lui Lucian Blaga, **p ianjenul** este un *simbol poetic* provenit dintr-unul convențional, prin reconfigurarea semnificațiilor sale sub *influența contextelor* în care apare.

Un prim context este reprezentat de poezia *Vis torul* din volumul *Poemele luminii*:

- (1) „Spânzurat de aer printre ramuri
se frământă în mătășii
un **p ianjen**.
Raza lunii
l-a trezit din somn.
Ce se zbate? A visat că
raza lunii-i fir de-al lui și
cearcă-acuma s-a urce
până-n ceruri, sus, pe-o rază.
Se tot zbate îndrăznește
și să-zvârle.
și mi-e teamă
că o să cadă – vis torul.” (p. 41)

Personajul descris este un p ianjen *oarecare*, trăsătura aceasta fiind semnalată prin *articolul nehotărât* ce însoțește substantivul. *Articularea nehotărâtă* face parte dintre *procedeele morfologice* prin care se realizează apropierea termenului de *abstractizarea simbolică*.

Autorul folosește, de asemenea, un procedeu sintactic, *dislocarea*, prin care se deplasează termenul-simbol „**p ianjen**”, cu funcție de *subiect*, la sfârșitul propoziției, pentru a amâna apariția lui, stimulând curiozitatea cititorului. Acesta va fi surprins să descopere că „vis torul” nu este, după cum ar fi de așteptat, o ființă umană, ci o vietate necuvântătoare.

În acest text, **p ianjenul** își pierde sensul *denotativ*, înfrântă imaginea grațioasă, imponderabilă, a unei mici vietăți proiectate pe „ecranul” cerului luminat de lună. Peste sensul denotativ se suprapune cel simbolic, sub influența unor elemente din context.

Influența contextului se exercită prin anumite elemente „marcate” stilistic, **metafore** care funcționează ca *indicii ale simbolizării*, creând o „distanță” față de logica normală. Trebuie să reținem, de asemenea, precizarea că „sensul denotativ al cuvântului este compatibil cu contextul, dar (...) *insuficient* și atrage de aceea interpretarea simbolică a termenului, pe baza conotației P, comune termenilor S₁ și S₂” (Alexandrescu 1966: 327), termenii fiind *simbolul* și *simbolizatul*.

„Insuficiența” este semnalată de o serie de *elemente stilistice* din jurul termenului analizat, cel mai semnificativ fiind *metafora implicită* „vis torul”. Substantivul-metaforă, provenit din adjectiv și articular hotărât, constituie *titlul poeziei*, focalizând atenția cititorului asupra ideii exprimate. Deși **p ianjenul** este *compatibil* cu elementele naturale din context – „ramuri”, „raza lunii” – care au și ele sensuri *denotative*, el nu poate fi considerat, de asemenea, compatibil cu trăsătura exprimată prin metafora nominală „vis torul” sau prin metafora verbală „a visat”, deoarece acestea sunt caracteristici umane.

Prezența mai multor termeni *derivați de la rădăcina comună* „vis” constituie o modalitate de a *scoate în evidență* sensul figurat al acestor cuvinte. *Insistența* semnalează importanța acordată de autor termenilor aparținând *familiei lexicale* a *visului*, iar asocierea

p ianjenului cu termenii *metaforici* grupa i în acea familie lexicală reprezintă un alt procedeu de semnificare a caracterului său *simbolic*.

Pentru a demonstra că **p ianjenul** este un *simbol* și nu o simplă insectă, este necesar, pe lângă reliefația *tehnicilor de simbolizare*, și o decodificare a semnificației lui. Prin „întrep trunderea” sensului *metaforic al contextului* cu cel al *simbolului*, acesta din urmă își dezvoltă o *multitudine de semnificații* – neașteptate pentru un simplu **p ianjen** – având drept rezultat *polivalența* lui. Astfel, **p ianjenul** poate fi interpretat, succesiv, ca reprezentarea unei înclinări spre simplă reverie, ori ca un personaj imaginativ, dar și superficial, desprins de realitate. La un alt nivel de lectură, **p ianjenul** devine *simbolul spiritului creator al omului*, împrumutând de la metaforă conotația aspirației spre un ideal (*visul*). Din această perspectivă, el poate fi un simbol al poetului, al artistului, al filosofului, al creatorului de orice fel. Sensul simbolic este influențat și de un alt element marcat stilistic, *luna*, simbol al idealului, pe care omul nu îl poate atinge, dar în legătură cu care își face iluzii.

Semnificația simbolică este influențată și de *verbele* din context, prin direcția ascendentă fiind sugerată ideea aspirației spre absolut și spre libertate spirituală: „*Upani adele* fac din **p ianjenul** ce urcă pe firul lui un simbol de libertate. (...) Firul **p ianjenului** este mijlocul, suportul realizării spirituale.” (Chevalier, Gheerbrant 1993: 38-39).

Un alt context în care apare simbolul analizat este o poezie intitulată chiar **P ianjenul** – partea a cincea dintr-un poem mai amplu, *Moartea lui Pan* – din volumul *Păcii profetului*:

(2) „*Gonit de crucile sâdite pe cărări
Pan
s-ascunse într-o pețire.
Razele fărâșate de-astâmpăr se-mbulzeau
și se-mpingeau cu coatele s-ajung până la el.
Tovarășii nu avea,
doar un **p ianjen** singurel.
Isconditor, micuțului îi esuse mreața de mătăse
în urechea lui.
și Pan din fire bun
prindea în ari celui din urmă prieten ce-i rămasese.*

Treceau în goană toamne cu cărări de stele.

*Odată zeul îi cioclea
un fluier din nuia de soc.
Piticul dobitoc
și se plimba pe mână.
și-n scărări de putregai
Pan descoperi mirat
că prietenul avea pe spate-o cruce.
Bătășul zeu încremeni fărâșate de grai
în noaptea cu cărări de stele
și tresări îndurerat,
p ianjenul s-a-ncreținat.*

*A treia zi și-a-nchis coșciugul ochilor de foc.
Era acoperit de promoroacă*

*i-amurgul cobora din sunetul de toac .
Neisprăvit răsădit mase fluierul de soc."*

(p. 90-91)

Reprezentând *titlul* poeziei, termenul „*p ianjen*” este *reliefat* de la început, prin două mijloace – *poziția cheie* și *articularea hot rât*, care sugerează unicitatea versului, dar, la acest nivel, cuvântul poate fi interpretat strict *denotativ*, caracterul său simbolic dezvoltându-se ulterior.

În această poezie, apare și o altă *modalitate de reliefare a caracterului simbolic: recurența termenului*.

În corpul textului, termenul apare de două ori, prima dată cu *articol nehot rât*, dar însoțit de un *epitet* care îl *singularizează*: „un **p ianjen** *singurel*”, iar a doua oară, cu *articol hot rât*, alături de o *metaforă verbală*: „**p ianjenul** *s-a-ncreținat*”. Articolul hot rât îl transformă într-un fel de prototip al unei atitudini. Reluat de trei ori în același text, *simbolul* nu are de fiecare dată aceeași semnificație: în prima ipostază, *p ianjenul* este prietenul unui zeu, ceea ce ar sugera – dacă nu consubstanțialitatea regnurilor, înfăptuit prin puterea ocrotitoare a Naturii, simbolizate de Pan – cel puțin o împărțire a umilei insecte din caracterul divin al protectorului ei.

Reliefarea caracterului simbolic al termenului „*p ianjen*” se produce, în cadrul acestei poezii, prin *interferența cu alte elemente simbolice*: *crucea, toaca* (simboluri creștine), *Pan* (simbol mitologic, reprezentând vitalitatea naturii primordiale), *fluierul* (simbolul bucuriei de a trăi), *pe tera* (simbol al misterului, al intimității, al sinelui profund, al inconștientului, al tăcerii, al închiderii în sine). Sunt *simboluri transparente*, destul de ușor de interpretat. Prin „contaminare”, **p ianjenul** reprezintă, în contextul lor, *încreținarea*.

Acestea sunt, în același timp, *simboluri polivalente*, așa încât **p ianjenul** poate cumula semnificații diverse, reprezentând atitudinea duală (pământate amestecat cu tendința de acceptare a creștinismului), renunțarea la esența primordială a ființei umane, atitudinea inconștientă sau nesincă. Acestea sunt nuanțe aduse în sfera simbolului și prin alt *mijloc de simbolizare*, *conotațiile metaforei verbale* „*esuse*”, asociate cu *metafora nominală implicită* „*mreaja de mătase*” (pentru pânza p ianjenului). Expresiile metaforice fac referire la atributele naturale ale p ianjenului, dar, prin conotațiile amintite, reintroduc în sfera simbolului poetic semnificațiile ale simbolului convențional.

Principiul *simbolizării prin recurență* se demonstrează și prin prezența termenului în discuție și în alte poezii din opera lui Lucian Blaga.

Al treilea text în care p ianjenul are valoare de simbol este *Leagănul*, din volumul *Pășii profetului*:

- (3) „ *i-n dimineața-aceea fără somn
cum colindam cu pașii de plumb
într-un ungher ascuns am dat de-un leagănel.
P ianjenii- i eșeau în el mătasele lor lumii,
iar carii-i mătasele cerea.*

*L-am privit cu gândul larg deschis.
Era leagănul
în care-o mătase trântea azi de soarta mea
mi-a legat
întâiul somn și poate-ntâiul vis.*

Cu degetele-amintirii

mi-am pipăit
încet,
încet,
trecutul ca un orb (...)

Aiurind măcar utam în leagănul bătărilor
cu mâinile pe mine însumi
ca prunc.”

(p. 68)

În acest exemplu, simbolul central este cel din titlu, *leagănul*. **Pianjenul** este un simbol secundar, ce apare în prima strofă, cu formă de **plural articulat hot rât**. Simbolul îi împartășește în acest caz, sensul denotativ. Aspectul morfologic al pluralului indică multiplicarea, în opoziție cu unicitatea insectei, sugerată de celelalte ocurențe ale termenului. Ideea multiplicării indică proliferarea unui anumit mod de a fi, invadarea unui topos specific uman, leagănul, de către un alt regn. Celălalt procedeu morfologic, **articularea hot rât**, are rolul de a reliefa simbolul, împreună cu elementele din context.

Interferența cu contextul a simbolului *pianjenului* se produce la nivel stilistic din două direcții: dinspre simbolul *leagănului* și dinspre **metafora implicită** „*măruntele lor lumi*”. Metafora influențează și, în același timp, semnaleză procesul de simbolizare a termenului „*pianjenii*”, interferând, la rândul ei, cu alte elemente stilistice. Astfel, la un prim nivel de lectură, metafora are ca termen propriu „plasele pianjenilor”. Ea primește, la un nivel superior, conotații simbolice, prin **iradiere simbolică**, „lumile” reprezentând, poate, aspirațiile diferite ale vieților necuvântătoare, în raport cu cele umane, sau continuitatea vieții sub alte forme. În acest context, *pianjenii* au semnificații simbolice **opuse**, reprezentând, pe de o parte, triumful vieții „mărunte”, lipsite de pretenții, iar, pe de altă parte, puterea distructivă a timpului care trece ireversibil și pune stăpânire pe existența umană. Semnificațiile complexe ale simbolului sunt influențate și de conotațiile **simbolului** „*cariilor*”, împreună cu **metafora** „*îmi măcină țărâna*”.

Un alt patrulea context este reprezentat de poezia *Paradis în destrămarea* din volumul *Lauda somnului*:

(4) „Portarul înaripat mășinele întinse
un cotor de spadă și flăcări.
Nu se luptă cu nimeni,
dar se simte învins. (...)
Trece printre sori vecini
porumbelul sfântului duh,
cu pliscul stinge cele din urmă lumini. (...)

Vai mie, vai ie,
pianjeni mulți au umplut apa vie,
odată vor putrezi în îngerii sub glie,
râna va seca poveștile
din trupul trist.”

(p. 138)

Contextul biblic, sugerând conotații apocaliptice, influențează semnificațiile simbolului *pianjenului* prin **metaforele implicite** „paradis în destrămarea”, „portarul înaripat”, „apa vie”. Ultima dintre metaforele enumerate reprezintă o relaționare a textului cu lumea

basmului, sugerat , de asemenea, prin *metafora* „pove tile” – o lume minunat , perfect , fabuloas , dar amenin at de un morb interior neprecizat. Îl putem presupune, sub aspectul concret al *p ianjenilor*, care au invadat „apa vie” – principiul vital însu i – subminând existen a întregului univers. *P ianjenii* devin astfel un simbol al r ului, al degrad rii spirituale, al extinc iei.

Recapitulând observa iile desprinse din analiz , constat m c *simbolul p ianjenului* evolueaz de la o apari ie la alta, îmbog indu-se, c p tând profunzime, sporindu- i *polisemantismul*, dar pierzând, în acela i timp, din caracterul transparent, pe m sur ce i se dezvolt ambiguitatea.

Efectul s u în text este acela de amplificare a capacit ii sugestive i de concentrare a expresiei poetice.

3. Concluzii

În acest articol am investigat *modalit ile* prin care se produce simbolizarea termenului „*p ianjen*” în opera poetic a lui Lucian Blaga, tr s turile i unele dintre semnifica iile acestuia. Procedeele de simbolizare sunt diverse, având importan variabil , manifestându-se la nivele diferite, dar ac ionând concertat.

Cel mai semnificativ *mecanism de simbolizare* este *interac iunea* semantic dintre termenul-simbol i *contextul* marcat stilistic. Prin *rela ia cu contextul metaforic* sau *simbolic*, termenul *p ianjen* î i îmbog e te sensul s u *denotativ* cu alte sensuri, *simbolice*. Fiecare ocuren adaug semnifica ii diferite simbolului, sporindu-i capacitatea expresiv , *polisemantismul* sau *polivalen a semantic* .

Simbolizarea se produce, de asemenea, prin *recuren a termenului*, în acela i text sau în mai multe poezii.

Rolul simbolului în text este acela de a conferi poeziei profunzime, prin posibilitatea unor interpret ri multiple.

SURSE

Blaga, Lucian, 2007, *Opera poetic* , Bucure ti, Editura Humanitas.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu, Sorin, 1966, „Simbol i simbolizare. Observa ii asupra unor procedee poetice argheziene”, în *Studii de poetic i stilistic* , Bucure ti, Editura pentru Literatur .
- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, 1993, *Dic ionar de simboluri*, Bucure ti, Editura Artemis.
- Coteanu, Ion, 1973, *Stilistica func ional a limbii române. Stil, stilistic , limbaj*, I, Bucure ti, Editura Academiei.
- DSL = Bidu-Vr nceanu, Angela, Cristina Cl ra u, Liliana Ionescu-Rux ndoiu, Mihaela Manca , Gabriela Pan -Dindelegan, 2001, *Dic ionar de tiin e ale limbii*, Bucure ti, Editura Nemira.
- Manca , Mihaela, 2005, *Limbajul artistic românesc modern. Schi de evolu ie*, Editura Universit ii din Bucure ti.
- Parpal Afana, Emilia, 1998, *Introducere în stilistic* , Pite ti, Editura Paralela 45.

THE SYMBOL OF THE SPIDER IN LUCIAN BLAGA'S POETIC WORKS

(Abstract)

The aim of this paper was to cast light on a term rarely used as a symbol, in Romanian poetry, namely the *spider*.

The analysis of the examples extracted from the poetical works of Lucian Blaga tended to illustrate the various techniques used by the poet in order to give a symbolic value to the term under study. Among these techniques, the most conspicuous role seemed to be played by the relation of the symbolic term with the stylistic context, represented, mainly, by metaphors.

There should be also mentioned the importance of the context in revealing the multifaceted symbolic meanings developed by the term „spider” in the selected texts.